

ISMERİGA ANTLAŞMASINA ULUSLARARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN BİR BAKIŞ

Dr. Alparslan CEYLAN*

M.Ö. II.binin başları ile M.Ö.VII.yy. arasında Anadolu'da Hitit Devletinin kurulmuş olduğu bilinmektedir. Araştırmacılar Hititleri, Eski Hitit Devleti, İmparatorluk Dönemi, Geç Hitit Şehir Devletleri olmak üzere üç aşamada incelemektedir¹. Çeşitli dönemlerde kesintiye uğramasına rağmen Hitit Devleti Anadolu'nun yaklaşık olarak bin yılı aşkın tarihine her yönüyle mührünü vurmuştur. Hititlerin Anadolu'ya geldikten zaman bölgede yaşamakta olan yerli kavimlerle aralarında kanlı savaşlar yapmadıklarını biliyoruz. Banşçı bir yol takip ederek yavaş yavaş Anadolu'ya gelmişler ve kısa süre sonra devletlerini kurarak bölgenin egemenliğini ellerine geçirmişlerdir. Hattuşili I ile kuruluşunu tamamlayan Eski Hitit Devleti ekonomik gücünü artırabilmek için zengin bölgelere yönelik politikasını uygulamaya koymuştur. Hattuşili I ile başlayan Hitit dış politikasının zaman içerisinde Hitit Devleti'nin gelişmesi ve genişlemesine paralel olarak gelişmiştir. Döneminin büyük devletleriyle savaşlar ve antlaşmalar yapıldığı gibi ele geçiren küçük devletler ve şehirler vasallık veya valiler atanmak yoluyla Hitit Devletine bağlanmışlardır². Yine Hitit dış politikasının en

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Elemanı.

¹ Hitit Devleti, Eskiçağ Anadolu Araştırmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Çok geniş araştırmalara sahip olan bu dönem bibliyografyası ve genel değerlendirmeler için bk. H.Otto, *Hethiter, Hurriter und Mitanni*, Fescher Weltgeschichte III, 1966, 101 vdd.; O.R.Gurney, *The Hittites*, Harmondsworth, 1961.; F.Cornelius, *Geschichte Der Hethiter Darmstadt*, 1973.; E.Akurgal, *AU*, F. Kınal, *EAT*; E.Memiş *ETT*; A.M.Dinçol, *AU Ans I*, Ayrıca A.Goetze, J.Friedrich, H.G.Güterbock; T.Özgüç, S.Alp, A. Ünal gibi araştırmacıların çalışmalarının büyük bir kısmı.

² Hitit devletinin dış ilişkilere ve yapmış oldukları antlaşmalar için bk., E.Weidner, *Politische Dokumente aus Kleinasien BoSt 8-9*; J.Friedrich, *Staatsverträge und Dokumente hethitischen Des Hatti-Reiches I-II*; E.von Schuler, "Staatsverträge und Dokumente hethitischen Rechts" *Neuere*

önemli noktalarından birisi de tampon devletlerdir. Kurulan tampon devletler sayesinde dönemin büyük devletleriyle bizzat sınır komşusu olunmamış, böylece iki büyük devlet arasındaki mücadeleler hemen savaşa dönüşmemiştir. Hitit devletinin dış politikada önem verdiği bölgelerden birisi de Kuzey Suriye bölgesidir³. Kuzey Suriye Hitit devletinin her aşamasında önemini korumuştur. Hitit devletinin Kuzey Suriye bölgesi ile yaptığı antlaşmalardan birisi de Ismeriga antlaşmasıdır⁴. Elimizde bulunan bu antlaşmanın tarafları, Hitit devleti ile Ismeriga halkıdır. Antlaşma ile birlikte karşımıza çıkan iki önemli problem bulunmaktadır. A-Antlaşmada belirtilen Ismeriga neresidir? B-Bu antlaşmayı yapan Hitit kralı kaçınıcı Arnuvanda'dır?

Birinci problem Ismeriga'nın lokalizasyonudur. Antlaşma metninde ismi sayılan ülke ve şehirlerin bütün (tesbit edilmiş olanların) Kuzey Suriye Bölgesi ile Anadolu arasındaki sınır bölgeleridir. Ayrıca tanrı isimlerinin Kuzey Suriye tanrılarıyla bağlantılı olması bu bölgenin Kuzey Suriye bölgesine yakın ve aynı zamanda Kuzey Suriye şehirleriyle ilişki içerisinde bulunduğunu göstermektedir. Yani Ismeriga Hatti, Mitanni ve Kizzuwatna arasında yer alan bir sınır bölgesinin ismidir. Modern yerleşim merkezi olarak bugünkü Diyarbakır'ın batısında yer alan Siverek bölgesinde olduğu tahmin edilmektedir⁵.

Hethiterforschung; E.von Schuler, "Sonderformen hethitischer Staatsvertrage", AnAr II; D.Süpenhagen, Paritaetische Staatsvertrage aus hethitischer Sicht, Studia Mediterranea 5; J.Pirenne, "La Politique d'expansion hittite, envisagée travers le trait de vassalite et de protectorat" ArOr XVIII/1-2; A.M.Dinçol, "Hititlerin Devletlerarası Antlaşmaları" Paleografya ve Diplomatik Sem. Bil; A.Ceylan, Eski Anadolu'da Devletlerarası İlişkiler, Antlaşmalar (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi)

³ A. Goetze, Kizzuwatna; C.A.Michael, "Hattusilis; Halab and Hanigalbat" JNES 31/2, 1972.; F.Kinal, "Ugarit Krallığı Tarihi", DTCF. Tar. Arş.Der. VIII-XII; F.Kinal, "Hitit Devletleri İçin Kuzey Suriye'nin Önemi", Ata. Konf. IV; F.Kinal, "Suppiluliuma'nın Suriye Seferleri" Belleten XI/41, 1947.

⁴ KUP XXVI 41(+) KUP XXIII 68 ABoT 58. Metin iki kırık parçadan oluşmaktadır. İki Metin arasında aşağı yukarı 15 satırlık bir boşluk bulunmaktadır.

⁵ A. Goetze, Kizzuwatna, London, 1940.; F.Cornelius, Geschichte Der Hethiter, Darmstadt, 1973, 168-169.; A.Ünal, "Ismerika-(Ismerigga)" Reallexikon-Der

İkinci problem antlaşmada ismi geçen Hitit kralının kaçınıcı Arnuvanda olduğudur. Aşağıda tercümesini vereceğimiz antlaşma metninden de anlaşılacağı gibi antlaşma yapıldığı dönem ve taraflar kesinlik arz etmektedir. Antlaşmada Ismeriga'nın başında bir hükümdar bulunmadığı için Ismeriga adına yeminini 15 kabile başkanının yaptığı anlaşılmaktadır. Bu kabile başkanlarının Kizzuwatna'da belirli şehirleri yerleşim yerleri olarak gösterdikleri görülmektedir. Bunların arasında Adana, Irrite, Taruşşa, Uriga, Urişşa, Waşşukanni, Zazliga, Zillija şehirleri görülmektedir. Ancak bu şehirlerden Wasukanni ve Uruşşa (Ursu ile aynı şehir olduğu kabul edilirse) haricindekiler çok fazla tanınmamaktadır⁶. Bu antlaşmaya imza koyan kabile başkanlarının biri hariç hepsi Hurri ismi taşımaktadırlar⁷. Bu durumda bize antlaşmanın yapıldığı dönemde bölgenin Hurri kültürünün etkisi altında olduğunu göstermektedir⁸. Antlaşmada dikkat çeken bir hususta şahıs isimleri sıralanırken tıpkı tanrı isimlerinde gördüğümüz gibi ünvanlara göre bir öncelik göstermiş olmasıdır⁹.

Antlaşmanın diğer tarafı, yani Hitit kralının hangi Arnuvanda olduğu da kesinlik kazanmamıştır. Hitit devletinde karşımıza kral olarak çıkan üç Arnuvanda bulunmaktadır. Antlaşmanın her üç Arnuvanda tarafından da

Assyriologic und Vorderasiatischen Archaologic 1, Berlin-Newyork, 1976-1980, 197-198. Geniş anlamda ise Isuwa ile Irita arasındaki bir bölgenin ismidir. Bk., A.Goetze, JCS VII 1953, 70, dipnot 27.; Ayrıca, J. Garstang-O.R.Gurney, The Geography of the Hittite Empire, London, 1958, 50 vdd.; H.Ertem, Coğrafya Adları Dizini, Ank. 1973, 60.

⁶ A.Kempinski-S.Kosak, "Der Ismeriga-Vertrag" WO 5, 1970, 213.

⁷ A.Ünal, Ismerika, 197.; A.Kempinski-S.Kosak'a göre iki istisna ile Luwi şahıs isimleri taşırlar. Ayrıca bk., H.Ten Cate, The Records of the Early Hittite Empire (C.1450-1380 B.C.), İst. 1970-1973.

⁸ H. Ten Cate, "The Record of The Early Hittite Empire (C.1450-1380 B.C.), 63 vd.; H.Otten, "Hethiter, Hurriler und Mitanni" Fescher Weltgeschichte III, 1966, 139 vd., göre Hurriler yalnızca Hitit devletinin Güney-doğu şehirlerini kültürel etki olarak değil aynı zamanda bu bölgelerde bir egemen unsur olduklarıdır. Bu konuda daha fazla bilgi için bk., A.Alpman, "Hurriler" TaAd 14, 1983, 283 vdd.; M.Pehlivan, "Karaz Kültürü ve Hurriler" Yüzüncü Yıl Üni. Sosyal Bilimler Der. I, 168 vd.; E.Akurgal, AU, 199 vdd.

⁹ İlk çizgide yer alan şahıs isimleri sadece isimleriyle adlandırılırken, diğer çizgilerde bulunanlar hem isimleriyle hem de menşeyleriyle bildirilirler. Bk. A.Kempinski - S.Kosak, WO 5, 1970, 215.

yapılması ihtimali üzerinde durulmuştur. Şimdi bu krallardan hangisinin antlaşmayı yapmış olabileceği hususunun üzerinde durmak istiyorum. Bir kısım tarihçiler bu antlaşmanın Arnuwanda I dönemine ait olduğu fikrini ileri sürmektedirler. Hitit devletinin büyüme çağına Tuthaliya II ile girdiği kabul edilmektedir¹⁰. Tuthaliya II'nin Kuzey Suriye'ye önem verdiğini kendisinden çok sonra Hitit tahtına çıkan Mursili II (Muwatalli)'nin Rimi-Samra (Talmi-Samra) ile yapmış olduğu antlaşmadan bilmekteyiz¹¹. Bu antlaşmadan Hitit kralı şöyle bahsetmektedir¹²:

15. "Büyük kral Tuthaliya krallığın tahtına geçince

16. Bu esnada..... Halep ülkesinin kralı () ()

ondan yüz çevirdi. Ve halep ülkesinin kralı

17. Hanigalbat (Hurri-Mitanni) ülkesinin kralıyla birlikte ittifak kurdu. Ve Hanigalbat ülkesinin kralını Halep ülkesinin kralını

18. bu yüzden dolayı..... ile o mahvetti ve Halep şehrini yıktı."

Antlaşmadan da görüldüğü gibi Tuthaliya II, Kuzey Suriye'de Halep şehrini ele geçirecek kadar ilerlemiştir. Tuthaliya II'den sonra Hitit tahtına geçen Arnuwanda I döneminde Kuzey Suriye ile ilgilenilmemiş olması elbette düşünülemez. Ancak eldeki belgeler bu konunun aydınlatılması için yeterli görülmemektedir. Arnuwanda I.dönemine ait en önemli belgeler onun ülkesinin kuzeyinde oturan Kaşka düşmanı ile uğraştığı yönündedir¹³. Arnuwanda I'den çok sonra Hitit tahtına çıkacak olan Hattuşili III.'e ait bir belgedeki bahsedilen olaylar Tuthaliya III dönemine tarihlendirilmektedir.

¹⁰ H.Otten, HHM, 136 vd.; H.Otten, Chronologie, 9.; E. Akurgal, AU, 67 vd.; A.M.Dinçol, AU Ans. I, 33 vd.; E.Memiş, ETT, 46 vd.

¹¹ Bu antlaşmanın transkrip ve Almanca tercümesi için bkz., F.Weidner, PD BoSt 8, 80-89; Türkçe tercümesi ve değerlendirilmesi için bkz., A.Ceylan, Eski Anadolu'da Devletlerarası İlişkiler, Antlaşmalar (Basılmamış Doktora Tezi), 108 vd.

¹² A.Goetze, Halep Fatihinin Tuthaliya I. olması ihtimali üzerinde durmaktadır. Bk., A.Goetze, CAH II-2, 679.

¹³ E.von Schuler, Kaşkaer, Berlin, 1965.; M.Pehlivan, "Kaşkalar", Yüzüncü Yıl Üniv. Sos. Bil. Der. II.; E.Memiş, "M.Ö. 2 Bin Yılda Hitit-Gaşka Münasebetleri", II.Tar. Boy. Karadeniz Kong. Bil., 1988.

Söz konusu belgede¹⁴ Hitit devletinin çok çeşitli düşmanlar tarafından saldırıya uğradığı belirtilmektedir. Bu düşmanlardan birisi de Armatanalı düşmandır ki metinde şu şekilde bahsedilmiştir :

13. ".....Öte yandan Armatanalı düşman gelmiş Hatti ülkesini zabtetmiş

14. ve Kizzuwatna'yı hududu yapmıştı ve Hattuşa şehri

15. yıkılmıştı, yalnız'nin heşti evi kurtuldu."

Arnuwanda I.'den hemen sonra gelişen olayların Arnuwanda döneminde başlamış olması kuvvetle muhtemeldir. Elimizde bulunan Ismeriga antlaşması da bu tarihlere yerleştirilecek olunursa Arnuwanda I'in Kuzey Suriye politikası kısmen de olsa aydınlanacaktır.

Ismeriga antlaşmasının Arnuwanda II (M.Ö. 1346-1345) döneminde yapıldığı tezi de ortaya atılmıştır. Hitit tarihinin kronolojisine baktığımız zaman Arnuwanda II'nin büyük kral Suppiluliuma'nın oğlu olduğunu görmekteyiz. Suppiluliuma I'in Hitit tarihinin en güçlü ve en başarılı seferlerini iki grupta incelemek mümkündür. A-Anadolu'da yapmış olduğu seferler B-Kuzey Suriye seferleri¹⁵. İkinci grupta ele alınan Kuzey Suriye seferleri sonucunda söz konusu bölge tamamen Hitit egemenliği altına girmiştir. Bölgenin güçlü devletlerinden Mitanni devletinin gücü kırılmış, ancak Hitit dış politikası gereği vasal devlet durumuna getirilmiştir¹⁶. Yine bölgenin önemli şehirlerinden Halep'e oğlu Telipinu'yu, Kargamış'a da Piyassili'yi kral olarak atamıştır. Ayrıca Kizzuwatna¹⁷ ve Suriye'nin güneyindeki Almurru¹⁸ krallığı da ustaca bir siyasetle Hitit krallığına

¹⁴ Tuthaliya III, Hitit tahtına Arnuwanda I.'den sonra çıkmıştır. Söz konusu belge KBo VI 28'dir. Türkçe tercümesi için bk., F.Kınal, Anma Kitabı, 419.

¹⁵ Suppiluliuma'nın Kuzey Suriye Seferleri için bkz., F.Kınal, Belleten XI/41, 1947, 1-13. Ayrıca bkz. Mattivaza antlaşması, F.Weidner, BoSt 8 PD, 1-57, satır 1-48.; Nuhassa kralı Tette ile yapılan antlaşma, F.Weidner, BoSt 8 PD, 58-71, 1.sütun.; F.Kınal, Ata. Konf., 1970, 10-11; F.Kınal, DTCFD XVI/3-4, 1958.

¹⁶ F.Weidner, BoSt 8 PD, 1-57.

¹⁷ A.Goetze, Kizzuwatna, 40-41, 59, 76; H.G.Güterbock, JCS X, 1956, 121; H.Otten, HHM, 133.

¹⁸ E.Laroche, Catalogue 49.; F.Weidner, BoSt 8 PD, 71-75, 76-79 ve 125-135.; Ayrıca bk., W.Helck, Beziehungen, 177 vd., E.Akurgal, AU, 75.

bağlanmış. Yukarıda Suppiluliuma dönemine ait seferler hakkında bilgi vermemizin ana sebebi Arnuwanda II'nin hangi koşullar altında Hitit tahtına çıktığını ve Ismeriga bölgesindeki durumunu daha iyi değerlendirebilmek içindir.

Arnuwanda II'nin Hitit tahtına çıktığını ve kısa bir süre sonra babası gibi veba salgını sonucu öldüğünü kendinden sonra Hitit tahtına çıkan Mursili II'nin anallarından öğrenmekteyiz. Söz konusu metin şu şekildedir¹⁹:

".....Babam tanrı olunca (yani ölünce), kardeşim Arnuwanda(II) babamın tahtına oturdu. Fakat daha sonra o da hastalandı. Düşman ülkeler, kardeşim Arnuwanda'nın hasta olduğunu öğrenince, gerçek düşmanlığa başladılar. Fakat kardeşim Arnuwanda da tanrı olunca, henüz savaş açmamış olan düşmanlar da açıkca düşmanlığa başladılar, yöredeki düşman ülkeler şöyle diyorlardı "Onun babası Hatti ülkesi kralı, kahraman bir kraldı. Ve düşman ülkeleri yenmişti. O şimdi tanrı oldu. Babasının tahtına oturan oğlu da (Arnuwanda II) eskiden bir savaş kahramanıydı. Fakat o hastalandı ve tanrı oldu.....".

Arnuwanda II'nin kısa süren krallığı sırasında elimizde bulunan Ismeriga antlaşmasını yapmış olduğu tezini savunanlar bulunduğu²⁰ gibi, bu tezin de tamamen dışlanmasının yanlış olabileceği fikrinde olanlar da bulunmaktadır²¹. Bu antlaşmayı Arnuwanda II'nin yapmış olabilmesi için iki ihtimal vardır. Birincisi babası Suppiluliuma döneminde savaşlara katıldığı dönemde yapmış olması ki, zayıf bir ihtimal olarak görülüyor. İkincisi ise kral olduktan sonra yapmış olmasıdır. Ancak bu konuda da tereddütler ortaya çıkmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi Suppiluliuma döneminde Kizzuwatna ve Mitanni devleti yapılan antlaşmalarla tamamen Hitit hakimiyeti altına girmişlerdir²². Ismeriga'nın sınır bölge olma özelliği kalmamıştır.

Son olarak da Arnuwanda III.ün bu antlaşmayı yapmış olabileceği üzerinde durmak gerekmektedir. Tuthaliya IV.ün ölümü üzerine Hitit tahtına

¹⁹ A.Goetze, Annalen des Mursili, 17.; A.M.Dinçol, AU Ans. I, 36-37.

²⁰ F.Cornelius, Ges. Der. Hef, 168.

²¹ A.Goetze, CAH II-2, 579 vd.

²² Bk., dipnot 13-14.

Arnuwanda III (M.S.1220-1200) geçmiştir. Ancak bu kralın döneminde Hitit devleti gücünü kaybetmiş ve ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Ahhiyava kralı önemli bir güç haline gelmiştir²³. Ayrıca Zippasla devletinin kralı Madduvatta genişleme politikasına devam etmektedir²⁴. Kuzey Suriye politikası hakkında her hangi bir bilgiye sahip değiliz. Ancak Ismeriga antlaşmasında bahsedilen bölgelerin bu kral döneminde Hitit devletinin içinde bulunduğunu bilmekteyiz²⁵.

Ismeriga antlaşmasını yapan Hitit kralı hakkında sonuç olarak şunları söylememiz mümkündür. Arnuwanda III döneminde bu antlaşmanın yapılması tarihi olaylar incelendiğinde mümkün görülmemektedir²⁶. Antlaşma metnini filolojik olarak inceleyen bilim adamları da bu metnin eski Hitit metinleriyle büyük bir benzerlik gösterdiğini, diğer taraftan Suppiluliuma'nın erken dönemi belgeleriyle de benzerlik gösterdiğini ifade etmektedirler²⁷. Yani filolojik açıdan da Arnuwanda III dönemi mümkün görülmemektedir. Arnuwanda II döneminde ise Ismeriga bölgesinin, sınır bölge olma özelliğini kaybetmiş olduğu görülürse de bu konuda da bir sorun bulunmaktadır. Arnuwanda I dönemi sırasında Mitanni devleti önemli bir devletti ve başkenti Wassugani idi. Elimizdeki antlaşma metninde bahsedilen Wassugani'nin Mitanni başkenti ile aynı olması halinde tarihi olaylarla bir çelişki doğurmaktadır. Antlaşmanın bu koşullar altında Arnuwanda III hariç bırakılırsa diğer Arnuwanda I'e ait olma ihtimali yüksek olmakla birlikte Arnuwanda I veya Arnuwanda II'den hangisine ait olduğunu kesin olarak söylemek şimdilik mümkün değildir.

Ismeriga antlaşmasının tarihi içeriği üzerinde de durmak gerekmektedir. Antlaşmada Ismerigalılar 15 kabile başkanı temsil etmektedir. Yine aynı bölümde yemine çağırılan Ismerigalıların aile ve akrabaları ile

²³ H.Bossert, Asia, 24.; E.Akurgal, AU, 94.; A.M.Dinçol, AU Ans. I, 52.

²⁴ H.Otten, HHM, 173.; E.Memiş, ETT, 67.; E.Akurgal, AU, 94.

²⁵ A.Goetze, CAH II-2, 680.

²⁶ Ismeriga antlaşmasında içinde bulunduğu Hitit belgelerini Arnuwanda III dönemine yerleştirenler bulunmaktadır. Bk., A.Kammenhuber, Die Arier in Vorderen Orient, 45 Anm. 113. Bu tezin reddi için bk., H.Klengel, Geschichte Syriens I, 267.

²⁷ A.Goetze, Kizzuwatna, 76.

birlikte gelerek yemin etmeleri istenmektedir. Ismerigalıların komşu ülkelerle kendi adlarına yapacakları dış ilişkilerde sınırlamalar getirilmekte ve bunun sonucu elçi geliş-gidişleri engellenmektedir. Antlaşmanın bu maddesini başka bir açıdan değerlendirirsek Hitit devletinin güney sınır komşularının Ismerigalıları Hitit devletine karşı kışkırtmalarını engellemek olduğunu söylememiz mümkündür. Antlaşmada Ismeriga'da kim Hitit devletinin aleyhine konuşursa onun mutlaka ihbar edilmesi istenmektedir.

Hitit kralı, kısıtlamalar yanında Ismeriga halkına bazı yetkiler de vermektedir. Örneğin Hitit sınır şehirlerinden her hangi biri isyan ederse o şehrin üzerine yürünmesi ve onları yok etme yetkisi verilmektedir. Esir alınan insanların Hitit kralına gönderilmesi istenirken, yapılanların karşılıksız kalmaması için isyancı şehirlerden elde edilecek ganimetlerin (koyunlar ve sığırlar), Ismeriga halkına bırakılması uygun görülmüştür. Şayet isyancı şehir değil de şehirde bir ev veya bir kişi ise yukarıdaki hükümler onun için de geçerlidir. Bu yok edilme ve mallarına el konulma şeklindedir. Antlaşmanın önemli maddelerinden birisi de askerî kısıtlamaların getirilmesidir. Daha önce Ismerigalıların 150 kişilik tam teçizatlı silahlı askeri bulunurken bu sayı Hitit kralınının çıkarmış olduğu kanun ile 60'a indiriliyordu. Burada iki alternatif düşünülmektedir. A-Ismeriga halkına duyulan güvensizlik ki bu da doğaldır. Çünkü sınır şehirlerinin zaman zaman güçlü olanın yanında yer almak fikri ile hareket ederek saf değiştirdikleri bilinmektedir. B-Ismeriga'nın tahrip edilmiş olmasından dolayı eski gücü bulunmamaktadır. Antlaşmada bunu vurgularken "Şayet ülke yeniden büyürse o zaman tam teçizatlı asker açısından yeniden daha fazla sayıda gönderilmeleri durumu hasıl olabilir." şeklinde belirtilmektedir. Özellikle bu askerler arasında köle ve paralı asker bulunmaması istenmekte ve bulundurulması ise suç sayılmaktadır.

Ismerigalı 15 kabile başkanının isimleri ve yerleşim bölgeleri tek tek sayıldıktan²⁸ sonra yemine davet edilmektedirler. Ayrıca yemine bütün Ismeriga halkı çağırılmaktadır. Antlaşmanın son kısmında ise bu hükümlere uymayanların başlarına tanrıların getirecekleri cezalar sıralanmaktadır.

Ismeriga antlaşmasının ortaya çıkışı ile birlikte Hititlerin güney

²⁸ A.Kempinski-S.Kosak, WO 5, 1970, 197-199; A.Goetze, Kizzuwatna, 44-45.; J.Garstang-O.R.Gurney, The Geography of The Hittite Empire, 54.

politikası açısından bir karanlık nokta daha aydınlatılmıştır. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu antlaşmada bazı karanlık noktaların da kaldığını ifade etmemiz faydalı olacaktır. Hitit devletinin yapmış olduğu antlaşmalar yönünden ele aldığımızda Ismeriga antlaşmasının bir vasallık antlaşması olduğu kesindir. Vasallık anlaşmalarını da sınıflandırdığımızda Ismeriga antlaşmasının Pahhuwa'lı Mita ve Kaşka antlaşmalarıyla aynı grubun içinde olduğunu görmekteyiz²⁹. Çünkü bütün bu vasallık antlaşmalarının ortak noktası her hangi bir kral veya yönetici ile değil vasalların yaşlılarıyla (ileri gelenleri) ya da doğrudan doğruya halkı katarak antlaşma yapmalarıdır. Hitit devletinin dış politikasına ışık tuttuğuna inandığımız bu antlaşmanın Türk araştırmacılarına daha yararlı olabilmesi için Türkçe tercümesini de vermeyi uygun görüyoruz³⁰.

ISMERİGA ANTLAŞMASI

Vs

2. Büyük kiral Arnuwanda Hatti ülkesinin kralı, aşağıdaki şekilde konuşuyor: Bunu ben Tanrı yemini ile akdettim: Siz hepiniz kral ve kraliçe, prensler
4. ve Hatti devletine karşı sevgi beslemek zorundasınız ve bakınız: Yemin törenine bin tanrı çağırdık ve bu tanrılar bu yeminde şahit olsunlar !
6. Güneş Tanrısı, Hava Tanrısı, Arinna'nın Güneş Tanrıçası, Hava tanrısı?, Zababa (
8. Halab'ın, Hava Tanrısı () Ankuvalı Katahha, (

²⁹ A.Kempinski-S.Kosak, WO 5, 1970, 217.; Goetze bu sınıflandırmaya Isuwa ülkeleriyle yapılan antlaşmayı da katmaktadır. Bk. A.Goetze, Kleinassien, 102.

³⁰ Ismeriga antlaşmasıyla ilgili ilk çalışma O.Ranoszek, CR. Société des Sciences et Lettres de Varsovie, 32, 1939, I. 27 vdd. Daha sonra A.Goetze ve H.Otten'in katkıları olmuştur. Son olarak A.Kempinski-S.Kosak tarafından ele alınarak incelenmiştir. Aşağıda vereceğimiz metin A.Kempinski-S.Kosak, WO 5, 1970, 191-217'de Almanca olarak hazırlanmış oldukları makaleden Türkçeye aktarılmıştır.

10. Halab'ı Tesubu, Halab'ın Hepat'ı, yer ve gök tanrıları (

12. Kral, kraliçe ve prenslere karşı dargındırlar. Fakat (

14. Hiçkimse kötü birşey yapmamalı, şayet bir kimse bir kötülükte.....)
bulunursa, bu tanrı yeminleri onu

16. ve onu eviyle, tarlasıyla şarap bahçesiyle, namı ve zürriyetiyle

18. () mahvetsinler.

20. () kral, kraliçe ve prenslere karşı hiçkimse kötülük
planlamamalı

Bunu kim yaparsa

22. karısı ve çocukları ile birlikte yok etsinler

) hepsi

Vs.

X+3. () olabilir ve nerede.....(

4'. () mücadeleden hiç kimse alıkonulamaz ve (

6'. ancak düşman bir ülkeden bir elçi size gelirse, onu saklamayın, onu
tutup kralı teslim edin.

() ne zaman düşman Kizzuwatna'ya
() caksınız.

8'. () yapacaksınız ve ruhları ()
yatıştıracaksınız.

() "bizim tarafımızdan, bizim tarafımızdan

10. "sonra bu durumu sınır komutanına bildiriniz.

() hemen bırakmayın ()

12'. () krala götürünüz!

şayet ()

14'. Komşu bir ülkeden bir kaçak yada her hangi bir
insan veya bir () birinin babası veya annesi, birinin erkek

kardeşleri ve kızkardeşleri, ayrıca o ()

16'. Kaçak olarak () gelirse ve ()

Hatit ülkesini kaçaklar önünde kötölemeyiniz. Aksine onu kendi-
nize ()

18'. Ama Zaltaiia ordusu birliklerinize yönelirse (

onlar korunmuştur. Ama diğerleri korunmayacaktır. Ayrıca sizin (

20'. iyi korunacaktır.

Şayet birisi sizin önünüzde kötü bir söz konuşursa bu ister bir
sırın komutanı,

22'. isterse sıradan birisi, ister bir Hattili, ister bir Kizzuwatna'lı olsun (

veya birinin önünde öz babası, annesi, kardeşi, oğlu ya da damadı(
bu sözü söyleyen kişiyi, hiçbir kimse

24'. kim böyle bir sözü söylerse onu kimse saklamasın aksine onu
yakalasin, ihbar etsin.

şayet ülkemin içinde bir şehir suç işlerse, o takdirde sizler yani
Ismeriga halkı gidipşehri (

26'. erkekleriyle birlikte yok edin. Ele geçirilen sivil halkı Kralın huzu-
runa çıkarın, sığır ve koyunlarını siz kendinize alın. Şayet bir şehir

çinde tek bir ev suç işlerse, bu ev erkekleriyle birlikte ölmelidir.
Suç işleyen kralın huzuruna çıksın.

28'. Sığır ve koyunlarını kendinize alın. Şayet tek bir insan suç işlerse,
bu insan ölmelidir.

Rs

Tam teçizatlı silahlı olanlarınıza gelince, önceden Ismeriga'dan
150 kişi gelmişti. Ben sizler için yeni bir kanun çıkardım.

2. ve sizin için 60 tam teçizatlı sabit tutulsun. Yalnızca hür olanlar
bunlara katılmalı ki bunlar (

ama bir köle veya bir paralı asker tam teçizatlı askerler arasında gönderilmesin (bu) tanrı yemini ile akdedilmiştir.

4. Şayet ülke yeniden büyürse o zaman tam teçizatlı asker açısından yeniden daha fazla sayıda gönderilmeleri durumu hasıl olabilir. Ancak bu tam teçizatlı askerler arasında bir köle ya da paralı asker bulunuyorsa (

6. Siz Ismeriga halkı için bir suç işlendiği anlamına gelir.

şimdi bakın, siz Ismeriga halkı olarak hepiniz bu yeminle Krala bağlandınız ve böylece sonsuza dek kral, kraliçe, prensleri ve

8. Hatti devletini koruyacaksınız. Daha sonra sizin çocuklarınız, kralın çocuklarına bu yeminle bağlı olsunlar ve aynı şekilde torunlarınız dahi kralın torunlarına bu yeminle bağlı kalsınlar. Şimdi artık üstünüzde gök ve altınızda yer hürdür.

10. Gelecekte kral, kraliçe, prensleri, onların torunlarını, hatta torunlarının torunlarını koruyunuz.

Ve siz, Ismeriga halkı bu yemine bağlı kalınız.

12. Ismeriga'lı Ehalte Kizzuwatna'dadır. Zazlipa onun şehridir.

Fakat o Wassukkana'dadır.....

.....Ismeriga'lı Kizzuwatna'da Wassukka'na onun şehridir; Warlawaziti,

14. Ismeriga'lı, onun şehri Zijazija'dır. Kizzuwatna'da ise Wassukana onun şehridir.

(.....) Ismerigalı, onun şehri Zijazija'dır. Kizzuwatna'da ise Wassukana onun şehridir.

16. (.....) Ismerigalı, onun şehri Zizzija'dır, fakat o Kizzuwatna'da yani Wassukana'dadır.

(.....) İmma, Nani, Aliwanna, 4 Ismerigalı, Kuzzuwatna'da

18. (.....) onların şehridir. Mazzija, Hurlanni, (2) Ismerigalı, onların şehri Adara'dır. Ama Kizzuwatna'da ise Arana onların

şehridir; Akija, Huhannani, 2 Ismerigalı,

20. Kizzuwatna'da ise Terusa onların şehridir; Zardummani ve (j.wa, 2 Ismerigalı,

onların şehri.....). misa'dır. Kizzuwatna'da ise Uriga onların şehridir.

22. (.....) Purija, Kizzuwatna'da Urussa onun şehridir; () Irita, Kizzuwatna'da Urussa onun şehridir.

24. () i (ve) Parijamuwa, 2 zazlipaer, Te(.....)

Yemin etmeye Ismeriga halkı olarak hepiniz gelin. Kadınlarınız, çocuklarınız ve akrabalarınız da gelsin.

26. Onları da bu yemine katın. Ve hepsi bir arada yemin etsinler.

Kim tanrı yeminini bozarsa, bu tanrı yemini onu yakalasin (çarpsın).

28. ve onu evi tarlası, şarap bahçesiyle birlikte yok etsin.

(.....) kızdırırsınız.

KISALTMALAR

- AU** : E.Akurgal, Anadolu Uygarlığı
AU Ans I : A.M.Dinçol, Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi I
EAT : F.Kınal, Eski Anadolu Tarihi
EET : E.Memiş, Eski Türkiye Tarihi.
HHM : H.Otten, Hethiter, Hurriter und Mitanni, Fescher Weltgeschichte III, 101 vdd.
PD : F.Weidner, Politische Dokumente aus Kleinasien
Anma Kitabı : F.Kınal, "Eski Anadolu Tarihinde Bazı Değişmeler" Cumhuriyetin 50. Yılı Anma Kitabı, Ank. 1987
Ges.Der.Hef: F.Cornelius, Geschichte Der Hethiter.
Makalemizde kendi kullandığımız bu kısaltmaların dışında uluslararası kısaltmalara uyulduğu için burada tekrar yazılmasına ihtiyaç duyulmamıştır.